

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (16/10/2011)

1. Ο Κρητικός είναι μια αμιγώς λυρική σύνθεση, στην οποία υπάρχει έντονη μουσικότητα, η οποία υποβοηθείται από το είδος του στίχου- είναι γνωστό ότι ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος είναι ένας εξαιρετικά μουσικός στίχος, που εκφράζει βαθιά συναισθήματα, γι' αυτό και ύμνησε τα πάθη και τα συναισθήματα των ανθρώπων ανά τις εποχές. Επίσης, μέσα από το κείμενο αποδίδονται με άμεσο τρόπο η συγκίνηση και το συναίσθημα, και μάλιστα αυτά βγαίνουν από το στόμα του ναυαγού-ποιητή, γεγονός που κάνει την ποιητική φωνή να πρωταγωνιστεί στα δρώμενα και να πάσχει, να αγαπά, να πονά, να αγωνιά, να θρηνεί. Όλα αυτά δίνονται με σκηνικό τη φύση, που κάνει τα συναισθήματα ακόμη πιο βαθιά κι άμεσα, καθώς και η ίδια συμμετέχει, και μάλιστα με έντονη δράση, και προκαλεί βαθιά ευχαρίστηση αλλά και βαθιά λύπη στον Κρητικό.

2. Το απόσπασμα ξεκινά με την αναφορά στην αντίδραση της Φεγγαροντυμένης, που κινείται στον κατεξοχήν **επεισοδιακό χρόνο** (χαμογέλασε και δάκρυσε με τον πόνο του Κρητικού) και αμέσως μετά εξαφανίστηκε, βρέχοντας το χέρι του νεαρού με ένα δάκρυ. Το χέρι που δέχτηκε το δάκρυ αυτό γίνεται το μέσο για ένα συνειρμικό ταξίδι στο μέλλον, μια πρόδρομη αφήγηση δηλαδή, και μεταφορά στο **αφηγηματικό παρόν**, στο χρόνο της αφήγησης. Στο χρόνο αυτόν ο Κρητικός αναφέρεται στη ζωή του μετά το ναυάγιο και τον ξεπεσμό του ηρωικού του ήθους, καθώς ο ίδιος μοιάζει πια με ζητιάνο, που απλώνει το χέρι του στους διαβάτες ζητώντας ελεημοσύνη. Ο ίδιος είναι πλέον σκιά του παλιού του εαυτού· όταν τα μάτια του κλείνουν από την κούραση (σωματική και ψυχική) και την αϋπνία, βλέπει εφιάλτες και ξαναγυρνά στο χρόνο του ναυαγίου. Έτσι, με το εύρημα του ονειρού ο Κρητικός επανέρχεται στο **χρόνο της αφήγησης**. Ευπνιά νιώθοντας ότι έχει αρχίσει να χάνει τα λογικά του και κάνει μια αναδρομή στο χρόνο του ναυαγίου, με τη μανιασμένη θάλασσα να τους χτυπά από παντού και να απειλεί να τους καταπιεί ανά πάσα στιγμή. Νιώθει και πάλι το χέρι του να δυναμώνει και με όχημα ξανά το χέρι και τη δύναμη του κάνει μία ακόμη **αναδρομή** στο παρελθόν του στην Κρήτη, τότε που αγωνιζόταν ακατάπαυστα και χτυπούσε ανελέητα τους Τουρκοαιγύπτιους. Έτσι, η σύγκριση της δύναμης με την οποία κολυμπά γίνεται αναδρομικά με τη ρώμη που έδειχνε όταν πολεμούσε στην πατρίδα του. Στη συνέχεια, επανέρχεται στον **επεισοδιακό χρόνο** με την αναφορά του στο κολύμπι και τον ανεκλάλητο ηχώ. Από εκεί κι έπειτα αφηγείται σε γενικές γραμμές στα πλαίσια της κύριας αφήγησης και του **επεισοδιακού χρόνου**, αν και οι τρεις αποφαιτικές παρομοιώσεις που κάνει για να προσεγγίσει την υφή του ηχού δίνουν αναδρομικά κάποιες διάχυτες και μη οριοθετημένες εμπειρίες του παρελθόντος του, όπως για παράδειγμα οι κοπέλες που τραγουδούσαν τον κρυφό τους έρωτα, τα αηδόνια που άκουγε να κελαηδούν στην πατρίδα του, ο ήχος του σουραυλιού στον Ψηλορείτη. Πιο έντονα αναδρομική είναι η τρίτη παρομοίωση, η οποία εμμέσως παρουσιάζει τον ίδιο να βλέπει την σκλαβωμένη πατρίδα του και να σείεται από την επιθυμία της ελευθερίας, σκηνή που ενδεχομένως ο ναυαγός έχει ζήσει στο παρελθόν. Από εκεί και μετά η αφήγηση κινείται ευθύγραμμα, μέχρι το δραματικό τέλος της.

3. Τα σχήματα λόγου που συναντώνται είναι τα ακόλουθα:

Χιαστό

Του δέντρου και του λουλουδιού που ανοίγει και λυγάζει (στ. 28)

Η θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά η πεδιάδα (στ. 32)

κορασιάς φωνή... αηδόνι κρητικό... φιαμπόλι

Λαλούμενο, πουλί, φωνή (στ. 25-43' κατά τον Π. Μάκριτς, υπάρχει ένας ιδιότυπος χιασμός).

Κύκλος:

Εκοίτα, κι ήτανε μακριά ακόμη τ' ακρογιάλι -και τέλος φθάνω στο γιαλό την αρραβωνιασμένη (ο κύκλος έγκειται στο γεγονός ότι το κείμενο αρχίζει με την αναφορά στο στόχο του Κρητικού, το ακρογιάλι, και στον προτελευταίο στίχο υπάρχει η πραγμάτωση του στόχου, καθώς φθάνει σ' αυτό· 1 [18.], στ. 1 και 5 [22.] στ. 57).

Σχήμα συσσώρευσης:

Ο ουρανός, κι η θάλασσα, κι η ακρογιαλιά, κι η κόρη (στ. 52).

Παρομοιώσεις:

Σαν του Μαίου τες ευωδιές γιόμιζαν τον αέρα (στ. 48) - Μόλις είν' έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος (στ. 50).

Σχήμα συναισθησίας:

Αν είν' δεν ήξερα κοντά, αν έρχονται από πέρα/Σαν του Μαίου τες ευωδιές γιόμιζαν τον αέρα (στ. 47-48).

Η λειτουργία των σχημάτων λόγου έχει ως εξής:

Χιαστό: Η ανταπόκριση της φύσης στο μαγευτικό τραγούδι του ηχού είναι άμεση και δίνεται από τον Κρητικό με ένα χιασμό, προκειμένου να τονιστεί όσο το δυνατόν καλύτερα· το δέντρο λυγάει από την υφή του ήχου του τραγουδιού και το λουλούδι ανθίζει (Του δέντρου και του λουλουδιού που ανοίγει και λυγάει).

Οι ιδιότητες του τραγουδιού του πουλιού αισθητοποιούνται με την έκταση στην οποία απλώνεται ο απόηχος του· τονίζονται με την επανάληψη και το χιαστό του στίχου *Η θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά η πεδιάδα*, αλλά και με το αποτέλεσμα που έχει πάνω στη αυγή.

Κύκλος: Σημαντικό στη σύνθεση είναι το στοιχείο της κυκλικής του δόμησης. Έτσι, στον πρώτο στίχο ο Κρητικός αναφέρει *Εκοίτα, κι ήτανε μακριά ακόμη τ' ακρογιάλι* (1 [18.]). Με την αναφορά στο ακρογιάλι τελειώνει και η σύνθεση (*Και τέλος φθάνω στο γιαλό την αρραβωνιασμένη*), δηλώνοντας και το συναισθηματικό του εγκλωβισμό μέσα στον κύκλο αυτό που η ζωή τον έκλεισε. Έτσι, η περαιτέρω εξέλιξη της ζωής του, όπως πρόδρομα την περιγράφει, δεν κάνει εντύπωση στον αναγνώστη.

Ο Σολωμός φτάνει στο τραγικό τέλος του ποιήματος του χωρίς καθόλου συναισθηματικές εξάρσεις. Έχει ήδη αφήσει να εννοηθεί ο θάνατος της κόρης, χωρίς εντούτοις να αναφερθεί ρητά σ' αυτόν, κρατώντας σε αγωνία τον αναγνώστη μέχρι την τελευταία στιγμή.

Σχήμα συσσώρευσης: Ο ήχος επιδρά καταλυτικά στην ψυχή, σ' ολόκληρη την ύπαρξη του Κρητικού. Οτιδήποτε υπάρχει γύρω του παύει να έχει σημασία. *Ο ουρανός, η θάλασσα, η ακρογιαλιά*, η ίδια η αρραβωνιαστικιά του περνούν σε δεύτερη μοίρα μπροστά στο μαγευτικό αυτό άκουσμα του ηχού. Όλο του το είναι νιώθει να έχει καταληφθεί από τον ήχο, άλλη σκέψη δεν μπορεί να κάνει. Αυτό δείχνει και το σχήμα της συσσώρευσης που ακολουθεί, καθώς από το μυαλό του φαίνεται να απουσιάζει η σκέψη του σκοτεινού ουρανού, της μανιασμένης θάλασσας, του ακρογιαλιού όπου έπρεπε να φτάσει και της κόρης που ήθελε να σώσει. Όλα αυτά πλέον φαίνονται ήσσοнос σημασίας, καθώς η μόνη σκέψη, αυτή που τον άδραχνε, ήταν ο ηχός. Αυτός τον καταλάμβανε, με μια δύναμη ολοκληρωτική και βίαιη, σχεδόν μαγική, γεγονός που τονίζεται και με την επανάληψη του συγκεκριμένου ρήματος.

Παρομοιώσεις: Η παρομοίωση του στ. 48 εξετάζεται μαζί με το σχήμα συναισθησίας.

Η παρομοίωση του στ. 50 χρησιμοποιείται για να τονιστεί ότι ο ήχος που άκουγε ο Κρητικός ήταν εξαιρετικά δυνατός, τόσο που ούτε καν οι καταλυτικές παρουσίες του Έρωτα και του Χάρου δεν είναι στη ζωή των ανθρώπων. Κι αυτά ακόμη τα στοιχεία του Έρωτα και του θανάτου μόλις που μπορούν να συγκριθούν με την επιβλητική παρουσία του ηχού. Η αναφορά στις δύο αυτές δυνάμεις που εξουσιάζουν τη ζωή του ανθρώπου δεν είναι τυχαία· ο Έρωτας εκφράζει το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και της ορμής που συντηρεί τη ζωή, ενώ ο θάνατος αποτελεί το αναπότρεπτο τέλος της. Και οι δύο αυτές δυνάμεις, εντούτοις, έχουν κάτι κοινό: την επιβλητική τους παρουσία στον άνθρωπο. Ο έρωτας κάνει τον άνθρωπο να χάνει το μυαλό του, να παρασύρεται, να ενεργεί χωρίς να ενδιαφέρεται καν για τον εαυτό του, αλλά για το αντικείμενο του ερωτικού του πόθου. Ο θάνατος αποτελεί τη δύναμη που σταματά τη ζωή. Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει άμεσα ή έμμεσα το στοιχείο της θυσίας του ανθρώπου, εκούσιας ή ακούσιας.

Σχήμα συναισθησίας: Στο σημείο αυτό ο ήχος που άκουγε ο Κρητικός δίνεται στον πληθυντικό, είτε γιατί πολλαπλασιάστηκε, είτε για να δείξει την πολλαπλή επίδραση που αυτός ασκούσε τόσο πάνω του όσο και σε ολόκληρη τη φύση. Ο ήρωας, δίνοντας πια χαρακτηριστικά του τι είναι ο ήχος αυτός (και όχι τι δεν είναι, όπως έκανε πιο πριν), διαπιστώνει ότι δεν είναι δυνατό να καταλάβει από ποιο σημείο έρχεται, καθώς η πηγή του δεν είναι φανερή· μπορεί να έρχεται από κοντά ή

μακριά, ο ίδιος εντούτοις δεν μπορεί να το πει. Το μόνο που ξέρει είναι ότι διαχέεται παντού, σε ολόκληρη τη φύση, καταλαμβάνοντας την ολοκληρωτικά, σαν να επρόκειτο για τις έντονες ευωδίες του Μαΐου. Στο σημείο αυτό ο ναυαγός χρησιμοποιεί το σχήμα της παρομοίωσης και αυτό της συναισθησίας, προκειμένου να τονίσει πόσο έντονος ήταν ο ήχος που άκουγε. Έτσι, για να δώσει την επίδραση που ο ήχος ασκούσε πάνω του, χρησιμοποίησε όχι μια ακουστική εικόνα ή αναλογία, αλλά μια οσφρητική. Βέβαια, στόχος του ήταν ίσως να δώσει και μια άλλη διάσταση της επίδρασης του ήχου πάνω του, τόσο καταλυτικής σαν μαγικής.

4. Στην ενότητα αυτή ο Κρητικός δίνει κάποιες αποφαστικές παρομοιώσεις, προκειμένου να καθορίσει την υφή του ήχου που ακούει. Οι παρομοιώσεις αυτές έχουν κάποια κοινά συνεκτικά στοιχεία.

Πρώτα απ' όλα, η διάρθρωση τους γίνεται με την ίδια λογική και με σταθερά αυξητικό ρυθμό. Έτσι, όλες προσδιορίζουν τον τόπο, το χρόνο, την πηγή και την επίδραση που ασκεί ο εκάστοτε ήχος κάθε φορά. Αναφέρονται στο παρελθόν του ναυαγού και ανακαλούν παλαιότερες εμπειρίες του, που πλέον δεν πρόκειται εύκολα να βιώσει. Από πλευράς εκτάσεως, η πρώτη παρομοίωση καταλαμβάνει 4 στίχους, η δεύτερη 6 και η τρίτη 8.

Επιπλέον, όλες κινητοποιούν περισσότερες από μία αισθήσεις, καθώς είναι φυσικά ακουστικές αλλά και οπτικές και άμεσα ή έμμεσα κινητικές. Και στις τρεις η φύση παίζει ιδιαίτερο ρόλο, ενώ χρονικά καλύπτουν όλη τη διάρκεια της ημέρας (το τραγούδι του κοριτσιού το σούρουπο, το κελάηδημα του αηδονιού ολόκληρη τη νύχτα και ο σκοπός του σουραυλιού το μεσημέρι) και ο φωτισμός είναι αντίστοιχος: από ημίφως (στο τραγούδι της κοπέλας) σε νύχτα και απουσία του φωτός μέχρι την αυγή και το λυκόφως (στο τραγούδι του αηδονιού) και τέλος άπλετο φως από τον ήλιο του μεσημεριού (στο τραγούδι του σουραυλιού).

Η παρουσία της φύσης υπάρχει και στις τρεις παρομοιώσεις με πολλαπλούς τρόπους: κατ' αρχάς, η φύση εκπροσωπείται με όλους τους τρόπους: με έμψυχα (κοπέλα, αηδόνι), άψυχα (δάση, άστρα, θάλασσα ή λίμνη, δέντρα, λουλούδια, βράχοι, πεδιάδες και κάμποι, βουνά, πέτρες, χορτάρια) αλλά και ανθρώπινα κατασκευάσματα (σουραύλι, βρύση). Υπάρχουν τόσο τα γήινα και στεριανά στοιχεία όσο και τα ουράνια και τα υγρά, που μάλιστα αντιδρούν στους ήχους που ακούγονται (το δέντρο λυγάζει, τα λουλούδια ανθίζουν, η θάλασσα αντιβουίζει, όπως και η πεδιάδα, η αυγή χάνει το ρόδινο χρώμα της, καθώς της πέφτουν τα ρόδα από τα χέρια, τα βουνά, τα πέλαγα και οι κάμποι γελούν).

Οι ήχοι αυτοί (οι δύο τουλάχιστον) συνδέονται άμεσα με την έννοια της πατρίδας, καθώς το αηδόνι είναι κρητικό, ενώ ο ήχος του σουραυλιού που ο νεαρός ακούει στον Ψηλορείτη ξυπνά την εθνική του υπερηφάνεια και του υπενθυμίζει την ιερότητα που κουβαλά μέσα του η πατρίδα.

Τέλος, οι ήχοι που περιγράφονται είναι κατεξοχήν μελωδικοί και μαγευτικοί, καθώς το τραγούδι του κοριτσιού είναι ερωτικό, το κελάηδημα του αηδονιού το πιο γλυκό και ο ήχος του σουραυλιού ο πιο απαλός ποιμενικός ήχος. Παράλληλα, και οι τρεις καλύπτουν όλο το φάσμα των φυσικών ήχων, καθώς ο πρώτος είναι έμψυχος κι ανθρώπινος, ο δεύτερος έμψυχος και μη ανθρώπινος, ενώ ο τρίτος άψυχος και κατασκευασμένος από τον άνθρωπο.

5. Τόσο στον *Κρητικό* του Σολωμού όσο και στην «*Πορεία προς το Μέτωπο*» από το *Άξιον Εστί* του Ελύτη γίνεται φανερό ότι και οι δύο συγγραφείς παρουσιάζουν τη φύση να θέτει δοκιμασίες στους αφηγητές. Έτσι, οι στρατιώτες του Ελύτη βιάζονταν μέσα στη λάσπη με δυσκολία κατάφερναν να σηκώσουν τα πόδια τους, αφού το ψιλόβροχο έκανε τη λάσπη να γίνεται ολόενα και πιο πολλή, άρα και ο αγώνας τους να προχωρήσουν γινόταν ολόενα δυσκολότερος. Η πείνα τούς καταδίωκε ενώ το κρύο και οι ψείρες έκαναν τη ζωή τους ανυπόφορη. Η ομορφιά της φύσης δεν έλειπε από το γύρω τοπίο, αλλά οι ίδιοι ήταν τόσο επικεντρωμένοι στον αγώνα τους για επιβίωση, ώστε δεν της έδιναν την παραμικρή σημασία.

Με τρόπο παράλληλο δρα πάνω στον *Κρητικό* η φύση, καθώς εκεί που ο ίδιος, μετά την εξαφάνιση της Φεγγαροντυμένης, αρχίζει και πάλι να κολυμπά ολόενα και πιο δυνατά, ακούγεται ο μαγικός ήχος και ξαφνικά νιώθει να παραλύει, οι αισθήσεις του αποκοιμούνται και το μόνο που έκανε ήταν να ακούει τον ήχο αυτό. Δεν μπορεί να τον περιγράψει ή να τον χαρακτηρίσει, είναι

άυλος, ανεκλάλητος, ανεκδιήγητος. Αυτό που, εντούτοις, ξέρει είναι ότι ο ήχος αυτός είναι πάνω από τον έρωτα και το θάνατο, ότι θα προτιμούσε να πεθάνει προκειμένου να τον ακολουθήσει.

Η διαφορά της δράσης της φύσης στις δύο περιπτώσεις είναι ότι στην «Πορεία για το μέτωπο» η φύση δυσκολεύει το στόχο των στρατιωτών, κι αυτό τους προκαλεί κούραση και απογοήτευση τόσο που δε βλέπουν την ομορφιά της πλάι τους, ενώ στον Κρητικό η φύση είναι τόσο όμορφη, που η παρακολούθηση της ομορφιάς της προκαλεί στο ναυαγό δυσκολία να συνεχίσει το σκοπό του. Στην πρώτη περίπτωση, λοιπόν, η φύση επιδρά αρνητικά, ενώ στη δεύτερη η επίδραση της είναι τόσο θετική, ώστε τελικά γίνεται αρνητική.